

АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 342.922

DOI 36919/3041-1149(Print).4.2024.42-46

Н. Б. Новицька,

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільного права*

та процесу,

Державний податковий університет

email: Natalka_bn_@ukr.net

ORCID ID 0000-0003-4753-7625;

А. М. Новицький,

доктор юридичних наук, професор,

заступник начальника наукової лабораторії,

ДНДІ МВС України

email: izipg@ukr.net

ORCID ID 0000-0001-6860-9654

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ САМОВРЯДНИХ ІНСТИТУЦІЙ АДВОКАТУРИ УКРАЇНИ

Стаття присвячена актуальним питанням правового забезпечення функціонування самоврядних інституцій адвокатури України.

На початку історичного розвитку сучасної держави Україна постала нагальної потреби в створенні належної організації формування системи правового захисту, ефективної системи доступу до професії адвокатів, дотримання ними етичних норм, захисту прав самих адвокатів, представництва адвокатської спільноти в інших інституціях держави.

У статті здійснено детальний аналіз повноважень і функціональних зобов'язань основних загальнодержавних структурних одиниць адвокатського самоврядування: з'їзду адвокатів, Ради адвокатів, Національної асоціації адвокатів України, Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, Вищої ревізійної комісії адвокатури. Відповідно, авторами зроблено висновок, що в Україні створена та функціонує система самоврядної структури – адвокатура України, якій держава делегувала ряд повноважень щодо здійснення захисту прав громадян. Належне функціонування цієї структури напряму залежить від нормативного забезпечення та закріплення прав у чинному законодавстві. Держава не впливає на діяльність органів адвокатського самоврядування, не діє на вибори керівних органів і на вибори до представницьких організацій, що забезпечує елементи демократичності, незалежності самоврядної організації.

Ключові слова: адвокатура, адвокатська діяльність, органи адвокатського самоврядування, контрольна діяльність, громадський контроль.

Постановка проблеми та її актуальність. Формування європейських цінностей у суспільному житті неможливе без створення належних умов захисту прав кожного індивіда цього суспільства. Створення спеціальної інституції – адвокатури, не є чимось новим, адвокати існували вже досить тривалий історичний період. Проте для України стало потрібним створення належної організації формування самої системи правового захисту, ефективної системи доступу до професії адвокатів, дотримання ними етичних норм, захисту прав самих адвокатів, представництва адвокатської спільноти в інших інституціях держави – все це ті виклики, які стояли на початку історичного розвитку сучасної держави Україна. 2012 року був ухвалений Закон України «Про

адвокатуру та адвокатську діяльність», який визначає правові засади організації та діяльності адвокатури й здійснення адвокатської діяльності в Україні [1]. Цим нормативним актом, зокрема, визначено, що адвокатура є незалежною від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема правового забезпечення функціонування самоврядних інституцій адвокатури в Україні дотично була досліджена О. І. Крайз у контексті реалізації права адвокатів на працю. О. Коваль у своїх наукових пошуках розглядав загальну проблему реформування адвокатури України. О. А. Гвоздій, здійснивши аналіз адміністративно-правового забезпечення діяльності органів адвокатського самоврядування, наголошував на потребі в збалансованому підході до зазначеної проблеми.

Мета статті. Здійснити аналіз правового забезпечення функціонування самоврядних інституцій адвокатури України.

Виклад основного матеріалу. З огляду на сучасний зміст правозахисної ідеї інститут адвокатури характеризується як: елемент правової системи України, а правозахисна діяльність адвокатів – як частина юридичної практики в цій правовій системі; діяльність правотворча, правозастосовна та правоохоронна; особливий правозахисний інститут громадянського суспільства, який представляє інтереси цього суспільства перед державою, взаємодіє з державою й водночас протистоїть державі в особі її органів з питань захисту прав і свобод людини та громадянина, зокрема в судових органах; професійна організація адвокатів зі спеціальним статусом, яка діє на засадах самоврядування й через яку реалізують права юриста на зайняття адвокатською діяльністю [2].

Адвокатура як суспільний інститут має специфічні повноваження, делеговані державою для виконання конституційної норми, якою передбачено, що кожен має право на професійну правничу допомогу, яка у випадках, передбачених законом, може надаватися безоплатно, водночас кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Фактично держава, передавши частину повноважень, наділила інститут адвокатури повноваженнями щодо забезпечення окремого інституту правового захисту. Відповідно, для виконання цих повноважень в Україні сформована структурно виражена інституція адвокатури. Згідно із Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначено, що адвокатське самоврядування – це гарантоване державою право адвокатів самостійно вирішувати питання організації та діяльності адвокатури в порядку. В. Гвоздій зазначає, що поняття самоврядної організації можна визначити як інститут публічного права, створений на підставі закону, який виконує ряд суспільно значущих функцій, пов'язаних з реалізацією публічного інтересу, в певній професійній сфері [3].

Завданнями адвокатського самоврядування є:

1) забезпечення незалежності адвокатів, захист від втручання в здійснення адвокатської діяльності;

2) підтримання високого професійного рівня адвокатів;

3) утворення та забезпечення діяльності кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури;

4) створення сприятливих умов для здійснення адвокатської діяльності;

5) забезпечення відкритості інформації про адвокатуру й адвокатську діяльність;

6) забезпечення ведення Єдиного реєстру адвокатів України;

7) участь у формуванні Вищої ради правосуддя в порядку, визначеному законом.

Організаційно структуру адвокатів України представлено через Національну асоціацію адвокатів України, яка є недержавною некомерційною професійною організацією, що об'єднує всіх адвокатів України й утворюється з метою забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування. Зокрема, Національна асоціація адвокатів України представляє адвокатуру України у відносинах з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, їхніми посадовими та службовими особами, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форми власності, громадськими об'єднаннями й міжнародними організаціями; делегує представників до органів державної влади; захищає професійні права адвокатів і забезпечує гарантії адвокатської діяльності; гарантує високий професійний рівень адвокатів України; забезпечує доступ і відкритість інформації стосовно адвокатів України.

Система адвокатського самоврядування складається та здійснюється через діяльність загальнодержавних і регіональних органів самоврядування.

Загальнодержавні органи адвокатського самоврядування:

- з'їзд адвокатів України;
- Рада адвокатів України;
- Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури;
- Вища ревізійна комісія адвокатури.

Регіональні органи адвокатського самоврядування:

- конференція адвокатів регіону;
- рада адвокатів регіону;
- кваліфікаційно-дисциплінарна комісія;
- ревізійна комісія регіону.

Розглянемо більш детально повноваження й функціональні зобов'язання основних загальнодержавних структурних одиниць адвокатського самоврядування. Варто зазначити, що існування та діяльність структурних інституцій адвокатського самоврядування визначені профільним Законом України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [1].

Вищим органом адвокатського самоврядування України є з'їзд адвокатів України, який скликається Радою адвокатів України не рідше одного разу на три роки або на вимогу не менш ніж однієї десятої від загальної кількості адвокатів, внесених до Єдиного реєстру адвокатів України, або не менш ніж однієї третини рад адвокатів регіонів.

Законом визначено повноваження з'їзду адвокатів України, зокрема він:

- обирає голову й заступників голови Ради адвокатів України, голову та заступників голови Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, голову й членів Вищої ревізійної комісії адвокатури та достроково відкликає їх з посад;
- затверджує статут Національної асоціації адвокатів України та вносить до нього зміни;
- затверджує правила адвокатської етики;
- затверджує положення про Раду адвокатів України, положення про Вищу кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури, положення про Вищу ревізійну комісію адвокатури;
- розглядає та затверджує звіти Ради адвокатів України, Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, висновки Вищої ревізійної комісії адвокатури;
- призначає трьох членів Вищої ради юстиції;
- затверджує кошториси Ради адвокатів України, Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, а також звіти про їхнє виконання.

Відповідно до статті 55 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у період між з'їздами адвокатів України функції адвокатського самоврядування виконує Рада адвокатів України, повноваження й порядок роботи якої визначаються Законом і затверджуються з'їздом адвокатів України, яка підконтрольна та підзвітна з'їзду адвокатів України.

До складу Ради адвокатів України входять тридцять членів, стаж адвокатської діяльності яких становить не менше п'яти років: за одним представником від кожного регіону, яких обирають конференцією адвокатів регіону, та голова й два заступники голови, яких обирають за допомогою голосування з'їздом адвокатів України. Секретар Ради адвокатів України обирається Радою адвокатів України зі складу членів Ради адвокатів України. Рада адвокатів України може достроково відкликати з посади секретаря Ради.

Рада адвокатів України:

- 1) складає порядок денний, забезпечує скликання та проведення з'їзду адвокатів України;
- 2) визначає квоту представництва, порядок висування й обрання делегатів конференції адвокатів регіонів, з'їзду адвокатів України;
- 3) забезпечує виконання рішень з'їзду адвокатів України;
- 4) здійснює організаційне, методичне, інформаційне забезпечення ведення Єдиного реєстру адвокатів України, виконує контроль за діяльністю рад адвокатів регіонів щодо внесення відомостей до Єдиного реєстру адвокатів України та надання витягів з нього;

5) затверджує регламент конференції адвокатів регіону, положення про раду адвокатів регіону, положення про кваліфікаційно-дисциплінарну комісію адвокатури, положення про ревізійну комісію адвокатів регіону, положення про комісію з оцінювання якості, повноти та своєчасності надання адвокатами безоплатної правничої допомоги;

6) встановлює розмір і порядок сплати щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування, забезпечує їхній розподіл і використання (якщо з'їздом адвокатів України ухвалено рішення про сплату щорічних внесків адвокатів на забезпечення реалізації адвокатського самоврядування та визначено напрями їхнього використання);

7) визначає розмір відррахувань кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури на забезпечення діяльності Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури;

8) сприяє діяльності рад адвокатів регіонів, координує їхню діяльність;

9) сприяє забезпеченню гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних і соціальних прав адвокатів;

10) ухвалює рішення про розпорядження коштами та майном Національної асоціації адвокатів України відповідно до призначень коштів і майна, визначених статутом Національної асоціації адвокатів України та рішеннями з'їзду адвокатів України;

11) розглядає скарги на рішення, дії чи бездіяльність рад адвокатів регіонів, їхніх голів, скасовує рішення рад адвокатів регіонів;

12) визначає друкований орган Національної асоціації адвокатів України;

13) забезпечує ведення офіційного вебсайту Національної асоціації адвокатів України.

Голова Ради адвокатів України за посадою є головою Національної асоціації адвокатів України.

Голова Ради адвокатів України представляє Раду адвокатів України та Національну асоціацію адвокатів України в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах, організаціях, перед громадянами.

Голова Ради адвокатів України забезпечує скликання й проведення засідань Ради адвокатів України, розподіляє обов'язки між своїми заступниками, організовує та забезпечує ведення діловодства Ради адвокатів України, розпоряджається коштами й майном Національної асоціації адвокатів України відповідно до затвердженого кошторису, організовує та забезпечує роботу секретаріату Національної асоціації адвокатів України (далі – НААУ).

Структура секретаріату Ради адвокатів України передбачає діяльність департаментів забезпечення діяльності секретаріату НААУ, самоврядування, комунікації та професії, які забезпечують організаційні питання діяльності НААУ.

Згідно із статтею 52 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури є колегіальним органом, завданням якого є розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, підконтрольна та підзвітна з'їзду адвокатів України та Раді адвокатів України.

Вища кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури:

– розглядає скарги на рішення, дії чи бездіяльність кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури;

– узагальнює дисциплінарну практику кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури;

– виконує інші функції відповідно до Закону.

У статті 53 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» передбачено, що для здійснення контролю за фінансово-господарською діяльністю Національної асоціації адвокатів України, її органів, рад адвокатів регіонів, Ради адвокатів України, кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, Вищої кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури, діяльністю ревізійних комісій адвокатів регіонів утворюється й діє Вища ревізійна комісія адвокатури.

Вища ревізійна комісія адвокатури підконтрольна та підзвітна з'їзду адвокатів України. За результатами перевірок Вища ревізійна комісія адвокатури складає висновки, які подає на розгляд і затвердження з'їзду адвокатів України. Вища ревізійна комісія адвокатури може подавати результати перевірок Раді адвокатів України, Вищій кваліфікаційно-дисциплінарній комісії адвокатури.

Голову та членів Вищої ревізійної комісії адвокатури обирають з'їздом адвокатів України, кількість яких визначається з'їздом адвокатів України.

Як зазначає В. Гвоздій у своєму дослідженні, особливості адміністративно-правового статусу органів адвокатського самоврядування дають підстави стверджувати, що система органів адвокатського самоврядування в Україні довела свою спроможність у виконанні визначених перед нею державою та адвокатською спільнотою завдань [3].

Висновок. Отже, можна зробити висновок, що в Україні створена та функціонує система самоврядної структури – адвокатура України, якій держава делегувала ряд повноважень щодо здійснення захисту прав громадян. Належне функціонування цієї структури на пряму залежить від нормативного забезпечення та закріплення прав у чинному законодавстві. Держава не впливає на діяльність органів адвокатського самоврядування, не діє на вибори керівних органів і на вибори до представницьких організацій, що забезпечує елементи демократичності, незалежності самоврядної організації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 року № 5076-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
2. Аракелян М. Р. Інститут адвокатури у правозахисній діяльності сучасної української держави. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. № 60. С. 21–27.
3. Гвоздій В. А. Адміністративно-правовий статус органів адвокатського самоврядування : дис. ... канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.07 / Тернопільський національний економічний університет. Тернопіль, 2020. 301 с.

REFERENCES

1. Pro advokaturu ta advokatsku diialnist : Zakon Ukrainy vid 5 lypnia 2012 roku № 5076-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>
2. Arakelian M. R. Instytut advokatury u pravozakhysnii diialnosti suchasnoi ukrainskoi derzhavy. *Aktualni problemy derzhavy i prava*. 2011. № 60. S. 21–27.
3. Hvozdi V. A. Administratyvno-pravovyi status orhaniv advokatskoho samovriaduvannia : dys. ... kand. yuryd. nauk za spetsialnistiu 12.00.07 / Ternopilskyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet. Ternopil, 2020. 301 s.

N. B. Novytska, A. M. Novytskyi. LEGAL SECURITY OF THE FUNCTIONING OF SELF-GOVERNMENT INSTITUTIONS OF THE ADVOCACY OF UKRAINE

The article is devoted to the current issues of legal support for the functioning of self-governing institutions of the Ukrainian Bar.

At the beginning of the historical development of the modern state of Ukraine, there was an urgent need to create a proper organization for the formation of a system of legal protection, the creation of an effective system of access to the profession of lawyers, their compliance with ethical norms, the protection of the rights of lawyers themselves, and the representation of the legal community in other state institutions.

The article provides a detailed analysis of the powers and functional obligations of the main state-wide structural units of the legal self-government: the Congress of Lawyers, the Council of Lawyers, the National Association of Lawyers of Ukraine, the Higher Qualification and Disciplinary Commission of the Bar, the Higher Audit Commission of the Bar. Accordingly, the authors conclude that a system of self-governing structure has been created and is functioning in Ukraine – the Ukrainian Bar, to which the state has delegated a number of powers to protect the rights of citizens. The proper functioning of this structure directly depends on the regulatory support and consolidation of rights in current legislation. The state does not influence the activities of the bodies of advocate self-government, does not influence the elections of governing bodies and elections to representative organizations, which ensures the elements of democracy and independence of the self-governing organization.

Keywords: *advocacy, advocacy, bodies of advocate self-government, control activities, public control.*

Стаття надійшла до редколегії 4 жовтня 2024 року